

DİVAN ŞİİRİ, BEYİTLE YAZILAN NAZIM ŞEKİLLERİ

DİVAN ŞİİRİ

- Divan şiiri, Arap ve Fars edebiyatı etkisinde belli bir kültür birikimi ile yazılan, geleneğe dayalı özellikleri olan bir şiirdir.
- Divan şiiri Kuran-ı Kerim, hadis, peygamber kıssaları, Türk tarihi ve yerli kültür gibi birçok kaynaktan beslenmiştir.
- Gelenek, başlangıç döneminden itibaren bu şiirde etkisini sürdürmüştür.
- Bir şairin, şair olarak kabul edilebilmesi için gerekli şartları konmuş olan geleneği takip etmesi gerekir.

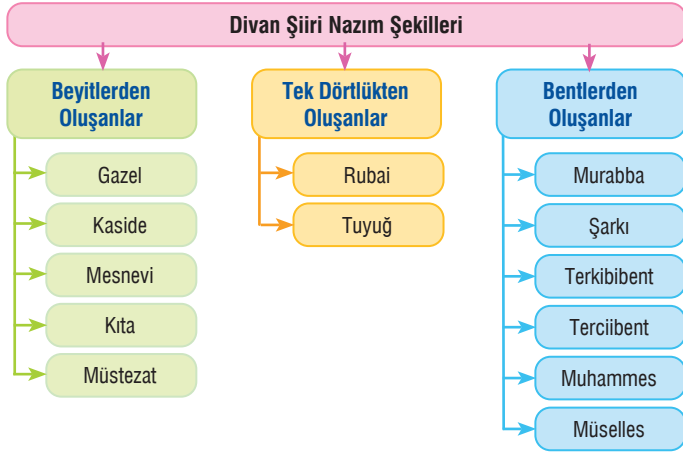
- Divan şiirinin oluşturduğu edebî anlayışa farklı isimler verilmiştir.
- **Divan edebiyatı, yüksek zümre (havas) edebiyatı, klasik edebiyat, saray edebiyatı (tarz-ı kadim), eski edebiyat...** bunlardan bazılarıdır.
- “Divan edebiyatı” ifadesini ilk olarak Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem kullanmıştır.
- Şairler, şiirlerini “divan” adı verilen kitaplarda topladıklarından bu edebiyata “divan edebiyatı” adı verilmiştir.
- Bu edebiyata “klasik edebiyat” ve “klasik Türk edebiyatı” gibi adları veren ise Fuat Köprülü’dür.

DİVAN ŞİİRİNİN OLUŞUMU

- İran edebiyatının ve İslami Dönem Doğu Türk edebiyatının etkisi altında XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu’da doğmuştur.
- Usta şair ve yazarlar elinde devletin siyasi, kültürel ve ekonomik gelişimi doğrultusunda kendi gelişimini sürdürmüştür.
- Devletin gerileme dönemlerinde bile nazımda ve nesirde olgun örneklerini vermeye devam etmiştir.
- Mükemmelliğe ulaşan her sanat akımı gibi XIX. yüzyıl ortalarından itibaren tarihe mal olmuştur.
- İslamiyet sonrasında kültürel hayatlarında çok önemli değişiklikler görülen Türklere yeni bir edebiyatın da temelleri atılmıştır.
- Medrese eğitimi gören aydınlar, Arap ve özellikle de Fars edebiyatının estetiğini baz alarak divan edebiyatını oluşturmuştur. Bu nedenle aslında bu edebiyat halktan uzak bir anlayış üzerine kurulmuştur.
- Divan edebiyatının Anadolu’daki kurucusu ve ilk temsilcisi Hoca Dehşani’dir.

DİVAN ŞİİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla dolu, süslü, özentili, ağır bir dil kullanılmış, bu dil Osmanlıca olarak adlandırılmıştır.
- Osmanlıca; Arapça, Farsça ve Türkçe sözcük ve dil kurallarının karmasından oluşan bir dildir.
- Toplumsal konulara hemen hiç yer verilmemiş, sanat bireysel bir çaba (Sanat sanat içindir.) olarak algılanmıştır.
- Konuya değil, konunun işleniş biçimine önem verilmiştir.
- Aynı konu değişik dönemlerde birçok şair tarafından işlenmiş; bu yüzden *Ferhat ile Şirin*, *Yusuf u Züleyha* adını taşıyan bir çok eser yazılmıştır.
- Kalıplaşmış sözler çok kullanılmış, her şairin ortaklaşa kullandığı bu kalıplaşmış sözlerle “mazmun” denir.
- Mazmunlar, edebiyatta belli kavramları anlatan, onları düşündürüp çağrıştıran sözlerdir.
- Söz ve anlam sanatlarına sıkça başvurulmuş; sanatlı anlatım, ustalığın ölçüsü sayılmıştır.
- Redif ve uyağa önem verilerek “göz için uyak” anlayışı benimsenmiş, daha çok tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
- Şiirlere özel bir ad (mesneviler hariç) konulmamış, şiirler yazıldığı nazım şeklinin adıyla “gazel, kaside vs.” anılmıştır.
- Arap edebiyatından alınan aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- Konu bütünlüğünden çok, parça bütünlüğüne (beyit güzelliğine) önem verilmiştir.
- Daha çok beyit nazım birimi tercih edilmiştir.
- Murabba, rubai, şarkı, terakibibent gibi nazım şekillerinde dörtlükler ve bentlerden de yararlanılmıştır.
- Daha çok, aşk, sevgili, eğlence, din ve kadercilik gibi soyut konular işlenmiştir.
- Bireysellik ön planda olduğu için “sanat için sanat” anlayışı benimsenmiştir.
- Şiirin sonunda genellikle şairin mahlasına (takma ad) yer verilmiştir.
- Usta şairlerin şiirleri taklit edilerek nazirecilik geleneği oluşturulmuştur.
- Nazım ön planda tutulmuş, nesre pek az yer verilmiştir.
- Şiirde gerçek hayat ya da insan, olduğu gibi değil, idealize edilerek anlatılmıştır.
- Gazel, kaside, mesnevi, rubai gibi ortak nazım şekilleri kullanılmıştır.
- 13. yüzyılda gelişmeye başlamış, 16. ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.

BEYİTLERDEN OLUŞAN NAZIM ŞEKİLLERİ

- Beyitlerden oluşan gazel, kaside, mesnevi, kıta ve müstezat nazım şekillerini daha kolay aklınızda tutmak için bunların baş harfleriyle yapılan şu akrostiş hatırlayabilirsiniz:

GöK MaKaMı

GAZEL VE TARİHİ GELİŞİMİ

- “Kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelen gazel, ilk beytinin mısraları birbiriyle, diğer beyitlerinin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli bir nazım biçimidir.
- Arap edebiyatına özgü bir şekildir.
- Türk edebiyatına XIII. yüzyılda Fars edebiyatından geçmiştir.
- Anadolu’da yazılan ilk gazellerde daha çok, dinî, ahlaki ve tasavvufi konular işlenmiştir.

GAZELİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Beyit sayısı 5 ile 15 arasındadır.
- Kafiye örgüsü şeklindedir.
- Gazelin iki dizesi kafiyeli olan (musarra) ilk beytine matladan sonra gelen beytine son beytine mak-tadan önceki beytine de denir.
- Gazelin en güzel beytine veya adı verilir.
- Makta beytinde şairin takma adı olan mahlas söylenir.
- Mahlas yerine doğrudan kendi adını yazan şairler de vardır.
- Kadı Burhaneddin ve Kemalpaşazade gazellerinde mahlas kullanmayan şairlerdendir.
- Gazelde konu bütünlüğü şart değildir yani gazelin her beytinde farklı bir konu işlenmiş olabilir.
- Bütün beyitlerde aynı konunun işlendiği gazeller de vardır, bunlara **yek-ahenk gazel** adı verilir.
- Bir gazelin bütün beyitleri ses bakımından aynı etkileycilikte söylenmişse bu tür gazeller de **yek-avaz** olarak nitelenir.

- Dize ortaları uyaklı olan ve dizeleri ortadan ikiye bölünebilen gazellere bunların mısra ortalarındaki kafiyelelerine “iç kafiye” adı verilir.
- Gazel söylemeye **tegazzül**, başka bir şairin gazeline aynı ölçü ve kafiyede benzer bir gazel söylemeye **tanzir etme** ya da **cevap verme**, bu gazele de **nazire** denir.
- Gazeller konularına göre şeklinde adlandırılır.
- Âşıkane** gazelde **Fuzûlî**, **rindane** gazelde **Bâkî**, **hikemi** gazelde **Nâbî**, **şuhane** gazelde **Nedim** ön plandadır.

ÖRNEK

Gazel

Şükrane senin yoluna bin cân ola bir gün **Matla**
Kim hazretine ermeğe imkân ola bir gün

Aşkın yoluna ok gibi can doğruluk eyler **Hüsni matla**
Ta kaşlarının yayına kurban ola bir gün

...

Ey bülbül-i dilhaste melul olma kafeste
Kim menzilin ol bağ ü gülistan ola bir gün

Hem bad-ı saba ere beşaret vere gülden **Hüsni makta**
Hem gonca dahi gül gibi handan ola bir gün

Hicran sonucu vasla dönüp şad ola **Dai Makta/mahlas beyti**
Bu gamdan onun derdine derman ola bir gün
Ahmed-i Dai

KASİDE VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Kaside “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir.
- İlk kez Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan da Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir.
- Türk edebiyatında ilk örnekleri XIV. yüzyılda yazılmaya başlanmıştır.
- Âşık Paşa’nın *Garibname*’deki naatlarıyla Ahmedî’nin divanındaki kasideler bu şeklin ilk örnekleridir.
- XVI. yüzyıl, kasidede İran örneklerinin aşılması çalışıldığı dönemdir.
- XVII. yüzyılda Türk edebiyatının en büyük kaside şairi olan Nefî, İran ve Arap kaside şairlerini geride bırakmıştır.
- Âşık Paşa, Ahmedî, Şeyhî, Necati Bey, Fuzuli, Nefî ve Ahmet Paşa** gibi şairler kaside nazım biçimiyle şiirler kaleme almışlardır.

KASİDENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- 33 ile 99 beyit arasında değişen uzunlukta düzenlenmiştir.
- Nadiren bu sınırların dışına çıkıldığı olmuştur da şairlerin genelde 40-50 beyit uzunluğundaki kasideleri tercih ettikleri görülür.
- Kafiye düzeni şeklindedir.
- Kasidede ilk beyte **matla**, son beyte **makta** denir.
- Kasidede matla beytinden sonraki beyte **hüsn-i matla**, makta beytinden önceki beyte de **hüsn-i makta** adı verilmiştir.
- Birkaç matla beyti taşıyan kaside de **zû'l-metali** (**zatû'l-metali**) adını alır.
- Şairin mahlasını söylediği beyit , kasidenin en güzel beyti **beytül-kasid** olarak isimlendirilir.
- Bu türün en başarılı örneklerini "Nefi" vermiştir.
- Kasideler nesib bölümünde işlenen konuya göre (Bahariyye, Şi-aiyye, İydiyye, Ramazaniyye); kafiye ya da rediflerine göre (Kaside-i raiyye, kaside-i lamiyye; Su Kasidesi, Gül Kasidesi) gibi adlarla anılır.

KONULARINA GÖRE KASİDE TÜRLERİ

- **Tevhit:** Allah'ın birliğini ve yüceliğini anlatan kasidelerdir.
- **Münacat:** Allah'a yapılan yalvarış ve yakarışları anlatan kasidelerdir.
- **Naat:** Hz. Muhammed'i övmek için yazılan kasidelerdir.
- **Mersiye:** Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan kasidelerdir.
- **Hicviye:** Bir kimseyi yermek için yazılan kasidelerdir.
- **Methiye:** Bir kimseyi övmek için yazılan kasidelerdir.
- **Bahariyye:** Bahar mevsimini tasvir eden kasidelerdir.
- **Sulhiyye:** Barış üzerine yazılan kasidelerdir.
- **Cülusiyye:** Padişahın tahta çıkışı için yazılan kasidelerdir.

- Tam bir kasidede 6 bölüm bulunur. Bu bölümler şunlardır:
- **1. Nesib ya da teşbib:** Kasidenin 15 - 20 beyit uzunluğundaki giriş bölümüdür. Burada aşk konusu işlenmişse bölüm "nesib", başka bir konu işlenmişse "teşbib" adını alır. Kasidenin edebî değeri en yüksek bölümlerinden biridir.
- **2. Girizgâh:** Şairin övgüye başlayacağını haber verdiği bir ya da iki beyitlik bölümdür.
- **3. Methiye:** Bu bölümde kasidenin sunulduğu kişi övülür. Kasidenin asıl yazılış amacının ifade edildiği bu bölüm, şiirin merkezidir.

- **4. Tegazzül:** Kaside içindeki gazeldir. Tegazzül her kasidede görülmez.
- **5. Fahriyye:** Şairlerin, şiirdeki yetenekleriyle övündükleri bölümdür.
- **6. Dua:** Şairin, övdüğü kişiye dua ettiği bölümdür. Aynı zamanda bu bölümde kasidenin tamamlanması dolayısıyla Allah'a şükredilir. Övülen kişinin içinde bulunduğu iyi durumun devamı için de dua edilir.

ETKİNLİK

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara "D", yanlış olanlara "Y" yazınız.

.....	1. Kaside; konuyu işleyiş bakımından nesib veya teşbib, medhiye, fahriye, dua gibi bölümlere ayrılır.
.....	2. Kaside; şairlerin ustalıklarını, vezne, kafiye, edebî sanatlara ve dile hâkimiyetlerini, yeni hayaller ortaya koymaktaki hünelerini göstermek için birer mihenk taşı olmuştur.
.....	3. Gazelde şairin takma adını kullandığı beyte, mahlas beyti ya da mahlashâne denir.
.....	4. Dize ortalarında iç uyaklı olan kasidelere musammat kaside denir.
.....	5. Methiye, şairin kendisini ve şairliğini övmek maksadıyla geleneksel olarak kasideler içinde yer verdiği bir bölümdür.
.....	6. Girizgah; genellikle bahar, yaz, kış, gece, şafak, gökyüzü, at veya bir güzelin tasvir edildiği, sanat yönünden oldukça kuvvetli bir bölümdür.

ÖRNEK

Tam bir kaside çeşitli bölümlerden oluşur. Bunlardan biri, ----.

Yukarıda verilen bilgiye göre boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi **getirilemez**?

- A) doğa güzelliklerinden söz eden nesib ya da teşbib bölümüdür
- B) asıl konuya girişi sağlamak için yazılan girizgâh bölümüdür
- C) kasidenin sunulduğu kişinin özelliklerinin abartılı bir övgüyle anlatıldığı methiye bölümüdür
- D) şairin kendisini övdüğü dizelerden oluşan fahriye bölümüdür
- E) şairin adının da geçtiği tegazzül bölümüdür

ÖRNEK

Gazelin ilk beytine matla, genellikle şairin adı bulunan son beytine tegazzül, en güzel beytine beytü'l gazel denir. Her beyti aynı konudan bahseden gazele yek-ahenk, her beyti aynı derecede güzel gazele yek-avaz adı verilir.

I
II
III
IV
V

Bu parçadaki numaralı terimlerden hangisinin açıklaması yanlıştır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Divan şiiriyle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) Soyut konular sıklıkla işlenmiştir.
B) Kulak için kafiye anlayışı benimsenmiştir.
C) Yabancı dil kurallarıyla yüklü bir dil kullanılmıştır.
D) Şiirde biçim ve biçimsel kusursuzluk önemsenmiştir.
E) Bütün güzelliğine değil, parça güzelliğine önem verilmiştir.